

Budapest fürdőváros kialakulása

Liber Endre alpolgármester szerda esti rádióelőadása

Mintegy ötven évvel ezelőtt Magyarország akkori nagyevű kultuszminisztere, Trefort Ágoston, a fürdőügyekkel kapcsolatos kérdések megbeszélésére érkezőt hivatott össze, amelyre meghívta a legkiválóbb magyar szakembereket. Ettől az időtől kezdve számíthatjuk tulajdonképpen Magyarországnak és különösen Budapestnek tudományos alapokra helyezett modern fürdőkulturáját. Két évvel később már felállították az Ásványvizvegyelemező Intézetet, amelyet azonban néhány év múlva takarékosági okokból megszüntettek, mielőtt működéséhez még különösebb eredmények fűződhetek volna. Trefort Ágoston kezdeményezése nagy lendületet adott az egész magyar fürdőügynek és 1891-ben már megalakulhatott a Magyar Szent Korona Országainak Balneológiai Egyesülete, amely azóta egészen a legújabb időkig igen nagy eredményeket ért el a magyar fürdő- és ásványvizek, mint gyógytényezők vizsgálata körül.

Ötven év nagy idő egy ember életében, de egyes nagy gondolatok megérlelésére nem mindig elegendő. Ha Budapest fürdőváros gondolatát sikerül egyszer megvalósítani, amiben mindannyian hiszünk, akkor mindenképpen hálásan kell visszaemlékeznünk Trefort Ágoston kultuszminiszterünknek egy félszázaddal ezelőtt történt kezdeményezésére és a Magyar Balneológiai Egyesület működésére is.

Az uttörő

De meg kell még emlékeznünk a magyar tudományos balneológia alapvető munkásságáról, a tudós Than Károlyról, aki már 1864-ben tartott korszakalkotó előadást az ásványvizek vegyelemzéséről és elsőnek mutatott rá arra, hogy az ásványvizek vizsgálatánál milyen döntő fontossága az a körülmény, hogy a bennük oldott különböző

gyógyító hatású alkotórészek együttesen, egyidejűleg fejtik ki hatásukat. Than Károly a budapesti egyetem kémiai tanára volt. és mellette működött Zsigmond Vilmos is. Zsigmondy nevéhez fűződik Harkányban az első eredményes gyógyforrás furása, utána a Margitszigeten tárta fel a mai gyógyforrást és később a Városligetben dolgozott, ahol az artézi kutnak még a budai hévizeknél is sokkal forróbb, 74 fok Celsius hőmérsékletű vizét találta meg.

Ez a hálás visszaemlékezés alkalmat szolgáltat arra, hogy meggyújtsam a kegyelet mécsesét részint Trefort Ágoston emlékének, részint pedig, hogy megemlékezzem a magyar gyógyfürdő-kérdés uttörőiről. De ugyanakkor megismertetni kívánom a magyar közönséggel is Budapest fürdőváros gondolatát, amiről bizonyára mindannyian sokat hallottak. Ennek a gondolatnak a megvalósításától nemcsak Budapest, hanem az egész ország közgazdasági élete is sokat remélhet.

Budapest és különösen a budai rész olyan geológiai alakulás helyén épült, amelynek övezetében a föld mélyében páratlan gazdagságu gyógyítóerejű hévizek vannak. Azt a dolomitréteget, amelynek tulajdonképpen gyógyforrásainkat köszönhetjük, a rejtélyes vulkánikus erő a budai oldalon meglehetősen magasra emelte, sőt a Szent Gellértheget, a Várhegyet és a Rózsadombot is úgy kell tekintenünk, mint ennek a dolomitrétegeknek a vetődéseit. A Duna alatt azonban ez a réteg egészen meredeken esik a mélybe és innen magyarázható az, hogy a pesti oldalon például a városligeti artézi fürdő kutja, amelynek vizét a Széchenyi gyógyfürdő táplálására használjuk, 970 méter mélyről szökik fel és furására kilenc és fél esztendei kitaró, szívós munka kellett.

Kétezer év előtti gyógyforrások

A budai oldalon a nemes tartalmu gyógyvizek önmaguktól is fel utdtak törni és az óbudai ásatások tanúsítják, hogy már az első római település idején, 2000 évvel ezelőtt ismerték az aquincumi meleg gyógyforrásokat. Tudjuk a történelemből, hogy amikor a rómaiak valahol le akartak települni, mindenkor a síkságokat keresték ki. Így érthető, hogy a régi Pannóniában, ahogyan Magyarország dunántúli részét akkor nevezték, az óbudai sík terület nagyon al-

kalmasnak kínálkozott a letelepülésre, különösen az ott található gyógyforrásokra való tekintettel. Az Itáliában kifejlesztett fürdő-kultúra az óbudai városban is meghonosodott. Az óbudai Papföldön nagy közös fürdők, a Flórián-téren ugyancsak nagy római fürdő nyomait ásták ki, úgy hogy az aquincumi ásatások eddig hét római eredetű fürdőt hoztak napvilágra.

Érdemes figyelemmel kísérni a budai fürdők további sorsát a középkorban is, amely általában nem kedvezett a testi tisztaságnak. Történeli bizonyítékaink vannak azonban arra, hogy a Keletről jött magyarság már akkor is sokkal többet tisztálkodott és fürdött, mint az ugynevezett művelt nyugat. Anonymus megemlékezik arról, hogy Attila is, Árpád is, a Duna mellett levő felső meleg források alatt ütött tábor, vagyis a mai Császárfürdő környékén. Magyar-réneknak nevezték el azt a helyet, ahol Árpád átkelt a Dunán és a felhívvi táborból intézte Pannonia földjének meghódítását. Ennek a Felső-Hévvíznek a területén telepedtek le 1178-ban a kereszteslovagok néven ismert máltai lovagok is. Ez a Felső-Hévvíz tehát, amely egyébként az Árpádok alatt nagy vásári forgalmat is bonyolított le, tulajdonképpen még régibb városrész, mint maga Budavára.

Bélpoklosság ellen

A Szent Gellérthegy forrascsoportjához tartozó forrásokat Alsó-Hévvíznek nevezték és ezzel az elnevezéssel Árpád házi Szent Erzsébet történetével kapcsolatosan találkozunk először. Szent Erzsébet ezekben az alsó hévizekben fürdette, mosdatta és gyógyította azokat a szegényeket, akik annak a kornak rendkívül borzalmas betegségében: bélpoklosságban szenvedtek. A Szent Margit-legenda beszél Szent Erzsébet asszony ispo-tályáról, amely a mai Szent Gellért-fürdő helyén állt. IV. Béla király idejében a margitszigeti domonkosrendi apácák is valószínűleg használták a Szent Margitsziget északi részén feltört meleg források vizét fürdés céljaira, de ezek a szigetszabályozáskor el-tűntek.

Róbert Károly, Nagy Lajos és Zsigmond királyok idejében a budai fürdőknek már nagyobbarányu idegenforgalmat köszönhetett Buda népe. Az akkori utleírásokból tudjuk, hogy a mai Rudasfürdő és a mai Szent

Imre-fürdő, vagyis a régi Rácfürdő helyén már akkor is nagy fürdőépületek állottak.

Mátyás király idejében újabb fellendülés kora következett be a budai fürdők sorsában, amiről tanuskodik Oláh Miklós esztergomi érseknek 1536-ban, tehát negyvenhat évvel Mátyás király halála után megjelent leiró munkája. Leirja az érsek a király fürdőjét, meg az óbudai Szentlélek-kórházat, valamint az egykori Felhívvi községet, amelyet akkor már Szentháromság községnek neveztek.

Oláh Miklós leírásából arra is következtetünk, hogy tulajdonképpen fürdőépületek inkább csak a felhívvi fürdők körül voltak találhatóak, míg a Szent Gellért-fürdő helyén levő sáros meleg források leírásánál csakis a fürdők egészségügyi jelentőségét és gyógyító hatását említi. A mai Szent Imre-fürdő medencéjéről azt írja, hogy uszni lehetett benne, tehát az akkori fogalmak szerint ez a fürdő a nagy medencével igazán tekintélyes épület lehetett.

De még nagyobb fellendülés következett be a budai fürdők történetében akkor, amikor a törökök elfoglalták Budát. Mint tudjuk, Keleten a gyakori fürdés és mosakodás valási kötelesség. Egy európai utazó, Werner György 1595-ben könyvet írt Magyarország csodálatos vizeiről. Azt írja a Rudas-fürdőről, hogy a Gellérthegy sziklája mint egy természetes tető hajlott a fürdőre és a törökök a szikla kivájása által is megnagyobbították azt.

Zarándokok és betegek a budai forrásoknál

A törökök által meghódított Budavárában részint a török világbirodalom minden részéből, részint pedig Nyugatról igen sok idegen fordult meg. Vannak feljegyzéseink 1584-ből, 1591-ből, 1595-ből, 1596-ból is, amelyek mind megemlékeznek arról, hogy a budai gyógyfürdők kiváló hatását a török hódítók nemcsak felismerték, hanem erősen propagálták is, úgyhogy ezek a gyógyfürdők szintén nagyban hozzájárultak az idegenforgalom fellendítéséhez. Még messze Ázsiából is elzarándokoltak a fürdők csodájára, különösen a betegek, hogy megfiatalodhassanak és meggyógyulhassanak a budai fürdők vizétől.

Egy nürnbergi polgár 1604-ben török hadifogságba került. Amikor a hadifogságból kis-
kís...
könyvet írt magyarországi ka-